

Китай

1. НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА. «РУХ 4 ТРАВНЯ». Китайці традиційно розглядали свою країну як центр Всесвіту, Піднебесну імперію, оточену васалами і варварами. Китайська держава почала швидко розпадатися, імператорська влада й конфуціанська мораль виявилися дискредитованими. Серед китайців поширилась упевненість у необхідності змін китайського суспільства, без яких було неможливим збереження цілісності та незалежності Китаю.

У 1912 р. після Сінхайської революції Китай було проголошено республікою. Виникла Національно-народна партія Гоміндан, яка поставила собі за мету перетворити Китай на сильну національну державу у вигляді парламентської республіки. Ідейним керівником партії був Сунь Ятсен, який сформулював мету партії у трьох народних принципах: націоналізм, демократизм, процвітання.

Реальна влада після ліквідації імператорської влади перейшла до місцевих військових угруповань («мілітаристів»), які не підкорялися центральному уряду. Кожен місцевий правитель мав власну армію, їм належала вся влада. Китай розпався на окремі ворогуючі частини. Пекінський уряд на чолі з Дуань Цижунем контролював незначну частину території на півночі. Центральний Китай перебував під контролем маршала У Пейфу. Південь утворював справжню мозаїку правителів. Тибет і Синьцзян фактично стали незалежними. До того ж країна залишалася поділеною між великими державами — Англією, Францією, Японією та США.

ЦІКАВІ ФАКТИ

«Рух 4 травня» сприяв зростанню національної самосвідомості, утворенню політичних партій та організацій лівого спрямування, що виступали за об'єднання країни, звільнення від іноземного засилля й проведення соціальних реформ. На його хвилі поширилася та досягла успіху боротьба за «нову культуру», зокрема введення до літературного споживання, близької до побутової. Це дало змогу багатьом мільйонам китайців здобути освіту. Рух призвів до радикалізації національно-визвольних процесів.

У 1919 р. на Паризькій мирній конференції було ухвалено рішення про передачу Шаньдунського півострова Японії, війська якої захопили цю територію під час Першої світової війни. Таке рішення викликало в Китаї хвилю обурення й стало приводом до розгортання антиімперіалістичної національно-визвольної боротьби. Боротьбу розпочали студенти Пекіна. 4 травня 1919 р. вони вийшли на мітинги з вимогами до уряду повернути півострів, усунути від влади прояпонських чиновників та оголосити бойкот японських товарів. Поліція розігнала демонстрантів і заарештувала їхніх лідерів. Наступного дня до студентів приєдналися учні гімназій, ліцеїв, а згодом робітники й ремісники Шанхая. «Рух 4 травня» підтримали китайські підприємці та промисловці. Він тривав понад два місяці. Урешті-решт уряд пішов на поступки: було знято з

посад прояпонських чиновників, звільнено студентів, китайська делегація не підписала Версальського миру.

У 1921 р. було створено Комуністичну партію Китаю (КПК), яка вбачала в революції єдиний засіб відродження країни. Її засновником був пекінський професор Лі Дачжао. Дуже швидко КПК стала впливовою силою в містах Китаю.

2. ПЕРЕДУМОВИ РЕВОЛЮЦІЇ. Визначною подією на шляху до відновлення національної єдності й суверенітету Китаю стали події 1925—1927 рр., значною мірою інспіровані (тобто організовані, спровоковані) СРСР.

Напередодні цих подій у Китаї існували три впливові політичні сили, що боролися між собою: офіційний уряд у Пекіні, Гоміндан на чолі із Сунь Ятсеном і КПК. До того ж їм доводилося вести боротьбу з мілітаристськими угрупованнями (місцевими правителями, що узурпували владу), а також із колонізаторами.

У 1921 р. Червона армія радянської Росії, протидіючи японській агресії на Далекому Сході й борючись проти антибільшовицьких сил, оволоділа територією Зовнішньої Монголії. Тут було проголошено Монгольську Народну Республіку. Спалахнув конфлікт із китайським урядом, який вважав цю територію своєю.

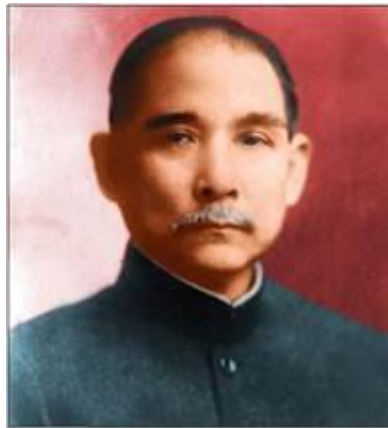
У 1922 р. до Китаю відбула радянська дипломатична місія. Вона мала узгодити питання відносин з офіційним урядом у Пекіні, а також одночасно підтримати Гоміндан у боротьбі за владу. Центр Гоміндану розміщувався в Кантоні (Гуанчжоу, південь Китаю). Радянське керівництво вважало Гоміндан саме такою силою, спираючись на яку можна реалізувати ідеї світової революції в Азії.

ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ

Листівка, яку поширювали студенти під час демонстрації 4 травня 1919 р. в Пекіні

Нині Японія зажадала на мирній конференції відторгнення Циндао і права контролю над Шаньдуном і досягла в цьому успіху. Її перемога — це наша поразка. Передача Японії прав у Шаньдуні підриває суверенітет Китаю, що веде країну до загибелі. Тому ми, студенти, організовано прямуємо до іноземних посольств, щоб зажадати від усіх країн підтримки, справедливості. Ми сподіваємося, що робітники, торговці та інші верстви населення піднімуться і вживатимуть заходів до скликання Національних зборів, захисту національного суверенітету й покарання національних зрадників, бо від цього залежить існування Китаю або його загибель. Усі співвітчизники нині мають засвоїти ту істину, що не можна допустити, аби народ схилив голову. Країна в небезпеці! Співвітчизники, підводьтеся!

1. Що спонукало студентів Пекінського університету до радикальних дій? 2. Які вимоги вони висували?

Сунь Ятсен

Після провалу переговорів у Пекіні радянська місія вирушила до Кантона, де підписала угоду із Сунь Ятсеном. Передбачалося створення незалежного Китаю, але під керівництвом Гоміндану та орієнтованого на Радянський Союз. Радянська Росія зобов'язувалася надавати фінансову та військову підтримку Гоміндану в боротьбі за владу. Із цією метою на допомогу Гоміндану було відряджено групу військових на чолі з В. Блюхером і представника Комінтерну М. Бородіна, який протягом декількох років відігравав ключову роль у відносинах між КПК і Гомінданом.

Пекінський уряд погодився укласти угоду із СРСР про взаємне визнання та збереження контролю з боку Радянського Союзу над Китайсько-Східною залізницею (КСЗ) та Зовнішньою Монголією.

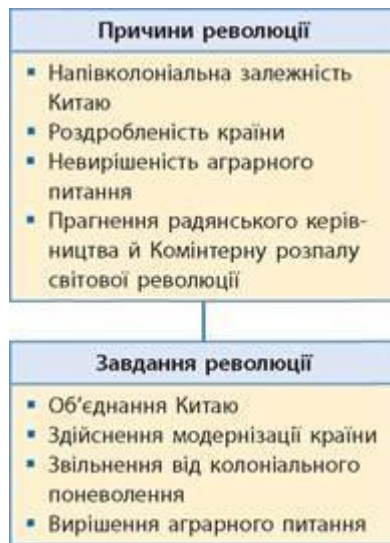
У 1923 р. за рекомендацією Комінтерну в Гуанчжоу було утворено уряд із представників Гоміндану і КПК та спільну армію. Очолив уряд Сунь Ятсен. Однак напередодні революційних подій 1925 р. він помер.

3. НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ 1925—1927 рр. ОБ'ЄДНАННЯ КИТАЮ. Поштовхом до революційних подій став розстріл англійськими поліцейськими мирної демонстрації текстильників у Шанхаї, яка проходила під гаслом вигнання з країни колонізаторів. 30 травня 1925 р. на знак протесту в Шанхаї спалахнуло повстання, підтримане всіма верствами суспільства. Потужний страйковий «рух 30 травня», що охопив 500 тис. робітників міста, проходив під гаслом: «Проженемо заморських чортів!». Це було стихійне патріотичне піднесення, яке дало поштовх до початку національної революції. Метою революції було відновлення суверенітету Китаю, ліквідація мілітаристських угруповань, об'єднання країни, проведення соціально-економічних перетворень для модернізації Китаю.

Особливістю революції стало те, що в ній переплелися боротьба з імперіалістичними державами, гостра боротьба за владу, виступи різних прошарків населення за свої права і селянська війна.

Скориставшись антиімперіалістичним піднесенням, уряд у Гуанчжоу оголосив себе національним і розпочав боротьбу за об'єднання Китаю. Головнокомандувачем армії Гоміндану став Чан Кайші. У жовтні—грудні 1925 р. війська під його керівництвом оволоділи провінцією Гуандун, що укріпило базу революційного руху. У липні 1926 р. його армія розпочала Північний похід, план якого розробив радянський радник В. Блюхер.

НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ В КИТАЇ 1925—1927 рр.

ДОКУМЕНТИ РОЗПОВІДАЮТЬ

З інтерв'ю Чан Кайші шанхайській газеті (14 грудня 1927 р.)

Тепер ми маємо твердо встановити напрямок наших зовнішніх відносин. Нині консульства радянської Росії повсюди є органами Комуністичної партії. Моя позиція зводиться ось до чого: на майбутнє до завершення успіхів національного руху необхідно розірвати дипломатичні відносини із СРСР і відновити їх лише після успіху нашої справи в Китаї... Якщо раніше ми стояли за союз із СРСР, то нині є противниками такого союзу. Моє переконання полягає в тому, що ми маємо не тільки розірвати із СРСР, але й об'єднатися з іншими державами в боротьбі проти комуністичних партій... Гуандунський переворот — лише початок... Усі кола китайського суспільства мають об'єднатися для повалення комунізму.

1. Чим були викликані зміни в зовнішній політиці Чан Кайші? 2. На союз із якими державами він розраховував?

Чан Кайші. Плакат 1930 р.

ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ

Чан Кайші (1887—1975) народився в провінції Китаю Чжецзян у багатій родині. Чан Кайші вирішив присвятити себе професії військового і в 1905 р. вирушив до Токіо. У Японії Чан Кайші долучився до «Китайської революційної ліги» Сунь Ятсена. Із цього часу почалася його революційна діяльність. Проте Сінхайська революція 1911—1913 рр. призвела до розвалу Китаю. Винятком став південь, де діяв уряд Сунь Ятсена. Організована ним партія Гоміндан домогалася об'єднання країни, її незалежності, встановлення конституційного ладу й наділення селян землею. У серпні 1923 р. генерал Чан Кайші на чолі делегації виїхав до Москви, де його завірили в підтримці. До Китаю вирушили радянські військові й політичні діячі. Повернувшись до Китаю, Чан Кайші намагався не втручатися в політичні суперечки, зосередивши свою увагу на військовому будівництві. Можливо, саме ця обставина допомогла йому очолити Гоміндан після смерті Сунь Ятсена.

Унаслідок бойових дій війська Чан Кайші восени 1926 р. взяли Ухань, у лютому 1927 р. — Нанкін, у березні того ж року — Шанхай. Чан Кайші переніс столицю до Нанкіна та створив національний уряд, який підтримали деякі мілітаристські об'єднання Півночі. Північний похід приніс честолобному маршалу (із 1928 р. — генералісимус) світову славу. Він та його прихильники вважали, що мети досягнуто і слід узятися за реформи. Проте КПК наполягала на тому, що революцію треба продовжити і стати на шлях соціалістичного будівництва. У революційному таборі стався розкол.

Чан Кайші, який мав авторитет, але був обтяжений відносинами із КПК, що робило його маріонеткою СРСР, вдався до рішучих дій. У квітні 1927 р. він влаштував масові розстріли комуністів у Шанхаї, тобто здійснив переворот, установивши особисту владу.

Так Чан Кайші зміг об'єднати Китай під своєю зверхністю. Спроба комуністів підняти повстання (повстання «осіннього врожаю») в Наньгуні зазнала невдачі. Після цього дипломатичні зв'язки між СРСР і Китаєм було розірвано. КПК стала на шлях партизанської боротьби проти Гоміндану. Спалахнула громадянська війна, яка з перервами тривала до початку 1950-х рр.

4. ВНУТРІШНЯ І ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ГОМІНДАНУ. Наприкінці 1928 р. Центральний виконавчий комітет Гоміндану прийняв офіційне рішення про завершення воєнного етапу революції та початок політичних перетворень. Центром своєї соціально-економічної політики він зробив подальше зміцнення державного сектору економіки. Уряд узяв під свій контроль фінансову систему країни — банки, страхові товариства, податкові та митні надходження, створив механізм державного контролю над системою планування економічного розвитку. Водночас держава підтримувала приватні інвестиції. Домінуючим залишався державний сектор. Така економічна політика, орієнтована на обмеження привілеїв іноземного капіталу, сприяла розвитку місцевого капіталу і, відповідно, зменшенню залежності Китаю.

Керівники Гоміндану прийняли закони про працю, створили систему офіційних державних профспілок, установили мінімальний рівень заробітної плати. Було прийнято й низку інших законів, які гарантували певні права громадян, а особливо права власності, що сприяло розвитку приватного підприємництва. У 1930 р. було прийнято аграрний закон. Він обмежував розміри орендної плати, встановлював межі земельних володінь, захищав права орендарів. Цей закон був покликаний загасити соціальні конфлікти на селі. Значного ефекту реформи не мали, хоч і забезпечили відносну стабільність.

За часів Гоміндану в Китаї домінувала традиційна китайська система управління господарством, за якої держава виступала верховним власником і вищим суб'єктом влади.

Головною метою зовнішньої політики Гоміндану вважав скасування нерівноправних угод із великими державами. Уже в 1928 р. уряд Нанкіна оголосив про відновлення митної автономії. У той самий час було ліквідовано внутрішні митні кордони. Завдяки переговорам Китаю було передано 20 із 33 концесій. Однак усі спроби отримати закордонні позики для реконструкції країни закінчилися провалом.

Мао Цзедун під час «Великого походу»

Зовнішньополітичне становище Китаю погіршилося після агресії Японії в Маньчжурії. Усі зусилля китайського керівництва отримати допомогу від держав Заходу в боротьбі проти Японії успіху не мали. Тоді Чан Кайші в 1935—1936 рр. знову звернувся по допомогу до СРСР.

ЦІКАВІ ФАКТИ

Під час переговорів 1937 р. між КПК і Гомінданом було досягнуто домовленості про припинення бойових дій один проти одного. КПК зобов'язувалася перетворити ради на органи демократичної влади, а Червону армію — на військові з'єднання Народно-революційної армії, припинити конфіскацію земель у землевласників і передачу її селянам.

Основний тягар боротьби проти японської агресії взяла на себе 3-мільйонна армія Чан Кайші. Його уряд став основним, хто отримував американську й радянську допомогу. СРСР і США надали кредити, бойову техніку, радників.

5. ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ КПК І ГОМІНДАНОМ. Після погрому 1927 р. комуністи зберегли свій вплив у багатьох регіонах країни, утворивши радянські райони й здійснюючи в них експерименти з побудови комуністичного суспільства. Завдяки цьому вдалося сформувати провідні ідеї китайських комуністів: революція в Китаї буде переважно селянською та матиме форму партизанської боротьби.

У 1930—1934 рр. армія Чан Кайші здійснила п'ять походів проти радянських районів, утворених комуністами, і розгромила їх. Радником армії Гоміндану під час цих операцій був німецький генерал. Рух за встановлення радянської влади в Китаї зазнав поразки, але не був знищений.

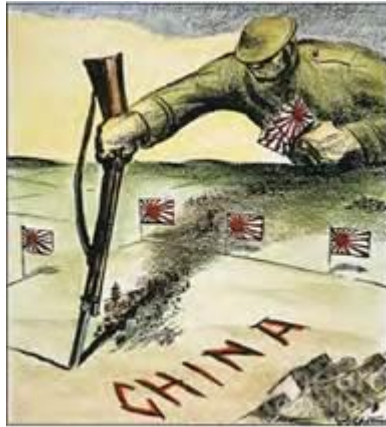
У 1931 р. КПК очолив Мао Цзедун, який усунув від керівництва пекінських інтелектуалів. Він мав селянське походження, і тому був більш зрозумілим для народу. Мао говорив прості речі: треба дати землю селянам; усі, хто його підтримають, будуть нагороджені, а злочинці й зрадники покарані. Під його керівництвом у 1934—1935 рр. 100-тисячна партизанська армія здійснила «Великий похід» (пройшла з боями 12 тис. км). Вона перебазувалася до Північного Китаю — ближче до СРСР і фронту, який утворився після окупації Японією Маньчжурії. Тут було утворено Особливий прикордонний район, який став базою для подальшого відновлення й розгортання комуністичного руху.

Агресія Японії та тиск СРСР змусили КПК і Гоміндан у квітні 1937 р. знову об'єднати сили.

Проте дії китайської армії не можна було назвати успішними. До 1939 р. весь Східний Китай — від Маньчжурії до в'єтнамського кордону — окупувала Японія. Чан Кайші при цьому кожного слушного моменту намагався завдати удару своєму «союзнику» — комуністам, у яких він убачав головних суперників у боротьбі за владу. Невдачі Гоміндану підвищувати авторитет комуністів, які досить послідовно та успішно вели боротьбу проти японців у контрольованих

ними районах Північного Китаю. До того ж ці райони стали своєрідним полігоном для здійснення перетворень, спрямованих на покращення життя селян, які були основною соціальною базою КПК. У той самий час на контрольованій Гомінданом території селянство зазнавало всіляких утисків від землевласників.

Наприкінці війни КПК стала масовою селянською партією, яка мала значні військові сили. Це дало їй змогу розпочати боротьбу за владу, що завершилася її перемогою.

«Шматочок за шматочком». Карикатура на японський мілітаризм та експансію. 1937 р.

ВИСНОВКИ

- У 1920—1930-ті рр. народу Китаю довелося вирішувати ті завдання, із якими не змогла впоратися Сінхайська революція: ліквідацію напівколоніальної залежності, здійснення модернізації країни. За це взялася партія Гоміндан, яка здійснила національну революцію 1925—1927 рр.
- Проте Гоміндан так і не виконав поставлених завдань. Значною мірою це було зумовлено агресією Японії та громадянською війною, що спалахнула між Гомінданом та КПК.